

Chi Zijian

HET LAATSTE
KWARTIER VAN
DE MAAN

the house of books

Oorspronkelijke titel

The Last Quarter of the Moon

Uitgave

First published in Great Britain in 2013 by HARVILL SECKER, London

Copyright © 2013 by Chi Zijian

Copyright English translation © 2013 by Bruce Humes

Copyright voor het Nederlandse taalgebied © 2013 by The House of Books,
Vianen/Antwerpen

Vertaling

Mariëlla Snel

Omslagontwerp

b'IJ Barbara

Opmaak binnenwerk

ZetSpiegel, Best

ISBN 978 90 443 3995 6

ISBN 978 90 443 3996 3 (e-book)

D/2013/8899/115

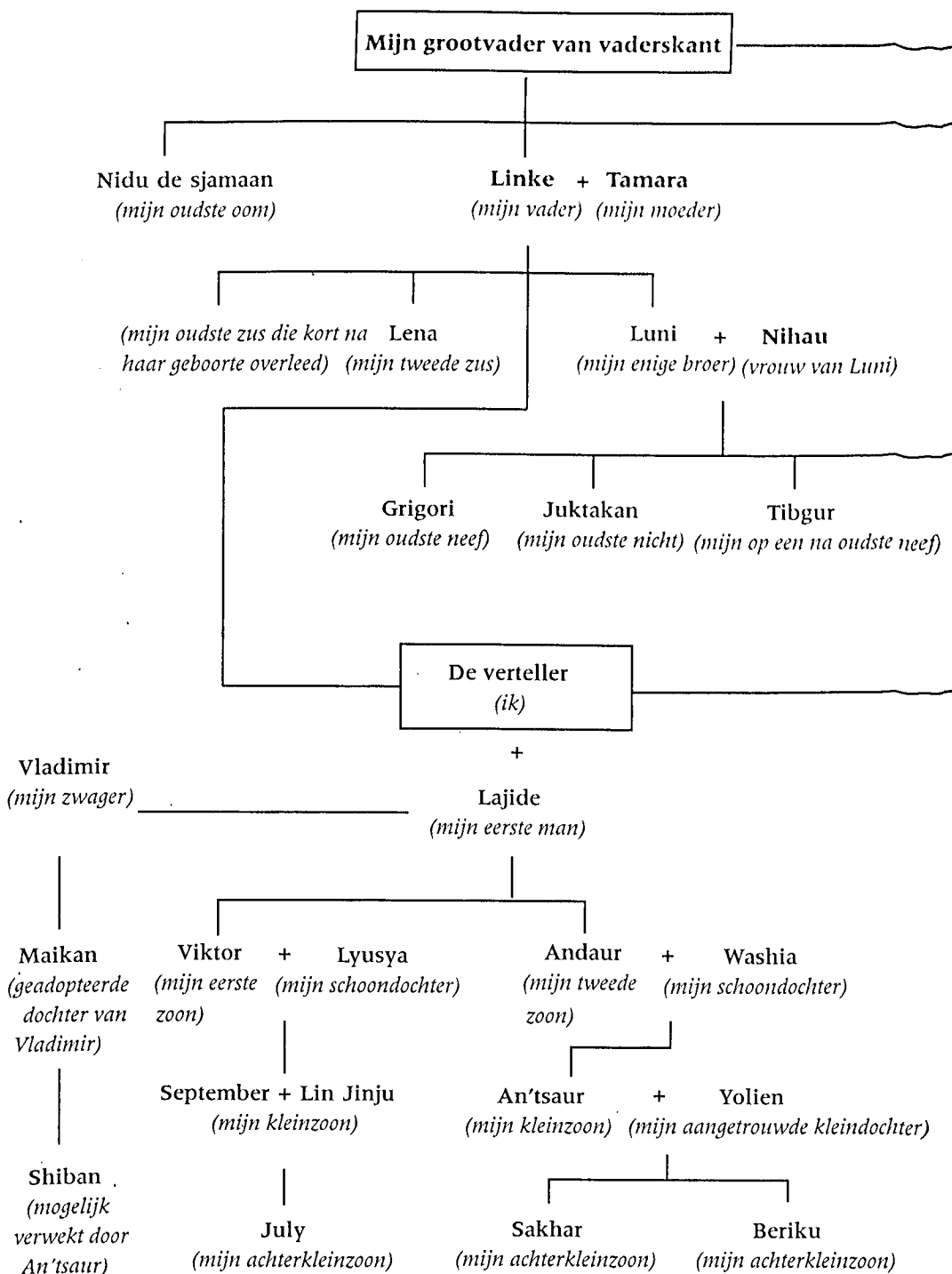
NUR 302

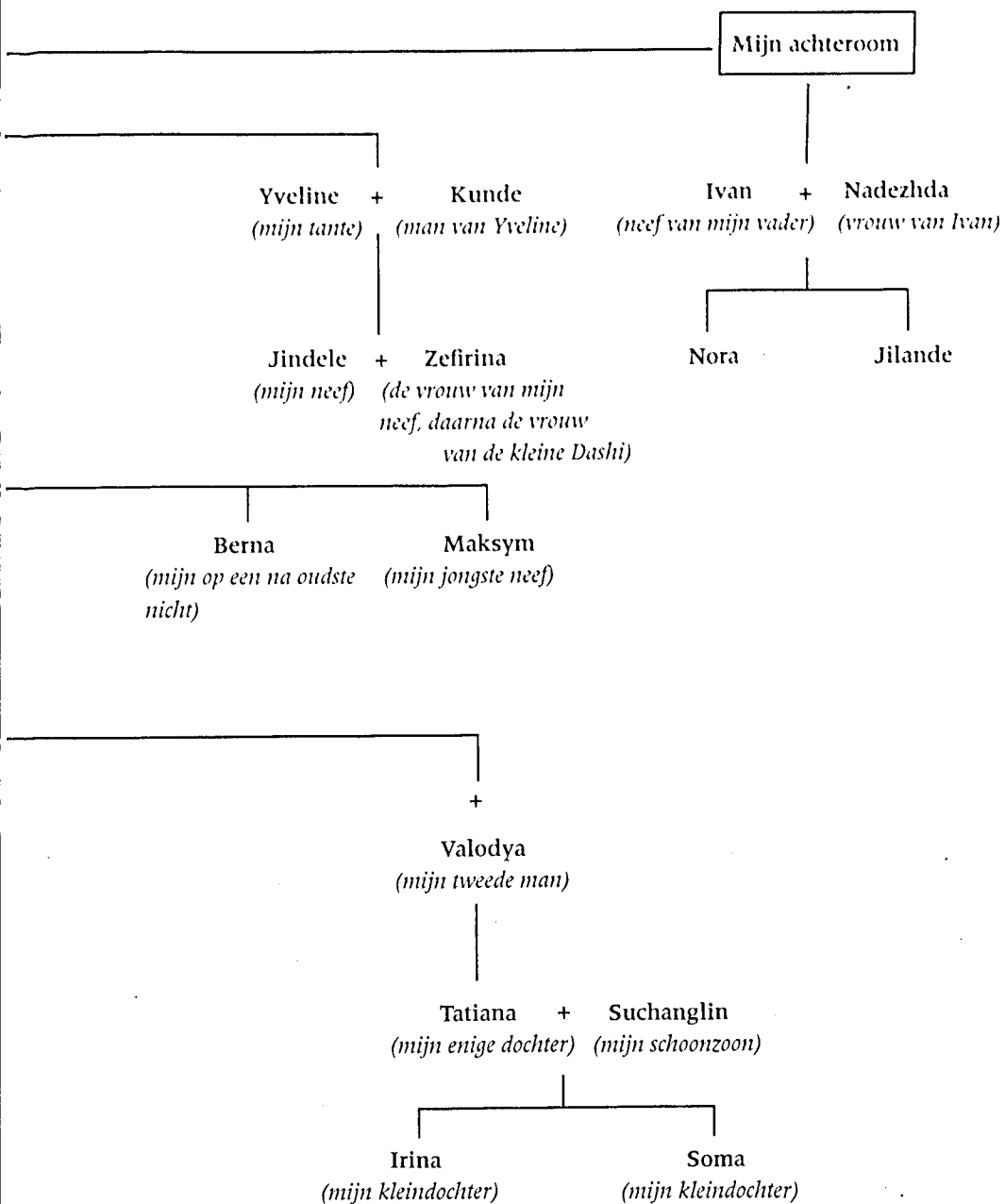
www.thehouseofbooks.com

All rights reserved.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*Ik ben de laatste van mijn stam.
Laat de regen en het vuur luisteren
naar mijn verhaal.*

DEEL EEN

Dageraad

Ik ben negentig jaar oud en al sinds lang een vertrouweling van de regen en de sneeuw. De regen en de sneeuw hebben mij verweerd, en ik heb hetzelfde met de regen en de sneeuw gedaan.

Nu regent het in de zomer steeds minder vaak en valt er elke winter minder sneeuw. Je zou die fenomenen kunnen vergelijken met het hertenvel waarop ik slaap en dat door de voortdurende wrijving de meeste haren is kwijtgeraakt. De dikke ondervacht is met de wind verdwenen en heeft gedurende vele manen littekens achtergelaten. Als ik op dat hertenvel zit lijkt ik op een jager die een zoutsteen in de gaten houdt. In plaats van de herten met hun schitterende geweien wachten me echter hevige winden die veel zand met zich meenemen.

Toen Shiban en de anderen kortgeleden waren vertrokken, ging het regenen. Meer dan twee weken lang heeft de zon elke morgen zijn rode gezicht laten zien en is hij tegen de avond met een geel gezicht in de bergen verdwenen, zonder zich ook maar één keer in wolken te hullen. Door het felle zonlicht is het waterpeil in de rivier gezakt, en het gras op de

hellingen aan de zonzijde van de heuvels heeft zich onderdanig gebogen.

Ik ben niet bang voor de droogte. Wel voor het gehuil van Maksym. Bij vollemaan hilde Lyusya, maar Maksym drukte zijn handen tegen zijn gezicht en schreeuwde zich hees zodra hij de zigzaggende spleten in de aarde zag die door de grote droogte waren veroorzaakt. Ze leken op giftige slangen die hem wilden doden. Ik ben niet bang voor zulke spleten. Ik beschouw ze als bliksemschichten van de aarde.

An'tsaur maakt in de regen het kamp schoon.

'Regent het in Busu weinig?' vraag ik aan An'tsaur. 'Moest Shibano nu echt de regen meenemen toen hij de bergen achter zich liet?'

An'tsaur gaat rechtop staan, steekt zijn tong uit, likt de regendruppels op en lacht naar mij. Als hij glimlacht, glimlachen de rimpels bij zijn ooghoeken en in zijn wangen ook. Bij zijn ooghoeken maken ze een patroon van chrysanten en in zijn wangen een patroon van zonnebloemen. De regen nestelt zich als dauwdruppels te midden van zijn gerimpelde bloesems.

An'tsaur en ik zijn van onze urireng de enigen die achterblijven. De anderen zijn vanmorgen in trucks de bergen uit gegaan, met hun bezittingen en hun rendieren. Jaren geleden lieten wij de bergen ook achter ons. We gingen naar Uchiriovo en – de laatste jaren – naar Jiliu, waar we onze geweien en bontvellen ruilden voor drank, zout, zeep, suiker en thee. Daarna gingen we dan weer terug naar de bergen.

Maar deze keer zijn ze voorgoed vertrokken. Ze gaan naar een plaats die Busu heet. Beriku heeft me verteld dat Busu een grote stad aan de voet van de bergen is, waar veel huizen met witte muren en rode daken zijn gebouwd die als permanente

woningen dienstdoen. Er zijn met prikkeldraad afgezette ruimten voor rendieren, en vanaf nu zullen de rendieren dus zijn opgesloten.

Ik wil niet slapen in een kamer waar ik de sterren niet kan zien. Mijn hele leven lang heb ik de nachten in hun gezelschap doorgebracht. Als ik bij het ontwaken uit mijn dromen een pikzwart plafond zie, zal ik blind worden. Mijn rendieren hebben geen misdaad begaan, en ik wil niet zien dat zij ook gevangen worden gezet.

Als ik hun belletjes niet meer kan horen, die rinkelen als golvend water, zal ik beslist doof worden. Mijn benen en voeten zijn gewend aan de oneffen bergpaden en als ik over de smalle en vlakke stoepen in de stad moet lopen, zullen mijn benen zo slap worden dat ze mijn gewicht niet langer kunnen dragen en ik een invalide word. Ik heb altijd de frisse berglucht ingeademd en als ik de scheten van de auto's in Busu moet inademen, zal ik stikken. Mijn lichaam is me gegeven door de Geesten en ik zal in de bergen blijven om het aan de Geesten terug te geven.

Twée jaar geleden riep Tatiana de urireng bijeen om te stemmen over al dan niet uit de bergen vertrekken. Ze gaf alle aanwezigen een vierkantje witte berkenbast en degenen die vóór vertrekken waren, moesten hun vierkantje op de Trommel van de Geesten leggen die was achtergelaten door Nihau.

De Trommel van de Geesten was al snel bedekt met berkenbast, alsof het ganzenveren had gesneeuwd. Ik was de laatste die ging staan. In tegenstelling tot de anderen liep ik niet naar de Trommel van de Geesten maar naar het vuur, en daar gooide ik mijn berkenbast in. In de goudkleurige vlammen veranderde die al snel in as. Toen ik de shirangju uit liep, hoorde ik Tatiana huilen.

Ik had verwacht dat Shibān zijn berkenbast zou opeten. Ook toen hij nog heel jong was at hij graag bast en hij kan het bos niet achter zich laten. Toch legde hij zijn vierkantje berkenbast uiteindelijk net als de anderen op de Trommel van de Geesten. Ik had het gevoel dat hij het voor hem noodzakelijke voedsel daar neerlegde. Hij zal vroeg of laat de hongerdood sterven. Ik veronderstel dat Shibān erin heeft toegestemd de bergen te verlaten vanwege de meelijwekkende Vladimir.

An'tsaur legde zijn vierkantje bast ook op de Trommel van de Geesten, maar dat had niets te betekenen. Iedereen wist dat hij niet begreep wat er van hem werd verwacht. Hij wilde zich zo snel mogelijk van dat stukje bast ontdoen om te kunnen doorgaan met zijn werkzaamheden. An'tsaur werkt graag. Die dag was het oog van een rendier opgezwollen geraakt door een wespensteek en hij was bezig daar kruiden op te doen toen Tatiana hem kwam halen om te stemmen.

An'tsaur liep de shirangju in, zag dat Maksym en Suchanglin hun vierkantjes op de trommel legden en deed dat ook. Hij kon alleen maar denken aan het opgezwollen oog van dat rendier. Maar anders dan de anderen legde An'tsaur het stukje berkenbast niet eerbiedig neer. Hij liet het nonchalant uit zijn hand vallen toen hij de shirangju weer uit liep, als een hoog vliegende vogel die zich er niet van bewust is dat hij een veer verliest.

Hoewel An'tsaur en ik als enigen nog in het kamp zijn, voel ik me volstrekt niet eenzaam. Zolang ik in de bergen woon zal ik me niet eenzaam voelen, zelfs niet als ik daar het laatste menselijke wezen ben.

Ik loop terug naar de shirangju, ga op mijn hertenvel zitten, drink thee en hou het vuur in de gaten. Als we ons kamp op-

braken namen we de smeulende sintels altijd mee, maar deze keer hebben Tatiana en de anderen ze hier achtergelaten. Dagen zonder vuur zijn koud en donker en ik heb echt met hen te doen. Ik maak me ook zorgen over hen. Ze zeggen dat elk huis in Busu een vuur heeft en zij die kooltjes dus niet meer nodig zullen hebben.

Maar ik denk dat vuur in Busu niet ontstaat door in het bos met een steen langs een vuursteen te strijken. In het vuur in Busu zal geen zonlicht of maanlicht zijn. Hoe kan zo'n vuur dan je hart en je ogen verlichten? Het vuur dat ik in de gaten hou is even oud als ik. Ik laat het nooit uitgaan, hoe hard het ook waait, sneeuwt of regent. Dit vuur is mijn kloppende hart.

Ik ben geen vrouw die uitmunt in het vertellen van verhalen, maar nu ik op dit moment luister naar het ruisen van de regen en naar de dansende vlammen kijk, verlang ik naar iemand met wie ik kan praten. Tatiana is weg, Shibani is weg en zelfs Lyusya en Maksym zijn weg. Dus aan wie zal ik mijn verhaal vertellen? An'tsaur praat of luistert niet graag.

Laat de regen en het vuur luisteren naar mijn verhaal, want ik weet dat die vijanden, net als mensen, oren hebben.

* * *

Ik ben een Evenken-vrouw.

Ik ben de vrouw van het laatste stamhoofd van ons volk.

Ik ben in de winter geboren. Mijn moeder heet Tamara en mijn vader heet Linke.

Op de dag dat mijn moeder mij op de wereld zette, doodde mijn vader een zwarte beer. Hij had een holle boomstam ontdekt waarin een beer overwinterde en hij probeerde hem

wakker te maken met een berkentak. Woede verhoogt de productie van gal, waardoor de galblaas groter wordt, en dus wachtte mijn vader tot de overwinterende beer razend was voordat hij zijn jachtgeweer richtte en hem doodschoot. Dat was een geluksdag voor mijn vader. Hij kon een dubbele oogst binnenhalen: een volle galblaas van een beer en mij.

Het eerste geluid dat ik hoorde toen ik op de wereld kwam was het gekrijs van raven. Het waren echter geen echte raven. Omdat er een beer was gedood was de gehele urireng bijeengekomen voor een feestmaal. We aanbidden de beer, dus krijzen we als raven wanneer we zijn vlees eten, om de ziel van de beer ervan te overtuigen dat die gitzwarte vogels – geen mensen – zich aan zijn karkas te goed doen.

Kinderen die in de winter zijn geboren worden door de bittere kou vaak ziek, met de dood als gevolg. Een oudere zuster van me was op die manier gestorven. De hemel was zwaar van de sneeuw op de dag waarop zij werd geboren, en vader was weg om een verdwaald rendier te zoeken. Het waaide erg hard en een hevige windvlaag tilde een hoek van de shirangju op die mijn moeder speciaal voor de bevalling had gebouwd. Mijn zuster vatte kou en leefde slechts twee dagen.

Als een hertenjong doodgaat laat het in elk geval een aantrekkelijke hoefafdruk op de bosgrond achter. Maar mijn zuster vertrok als de wind die haar dood zou worden. Een heel korte zucht en toen een oorverdovende stilte. Ze werd in een zak van witte stof gedaan en op de zuidoostelijke helling van een heuvel gegooid – aan de zonkant. Mijn moeder was heel erg verdrietig. Dus wikkelde ze vlak voor de bevalling van mij dierenhuiden om de shirangju heen, bang dat een volgende ijsskoude windvlaag zijn mensenverslindende tong zou uitsteken en er met haar kind vandoor zou gaan.

Natuurlijk vertelde mijn moeder me dat pas toen ik groot was. 'De nacht waarin jij bent geboren hebben ze op de besneeuwde grond een vreugdevuur ontstoken. De hele urireng at berenvlees en danste. Nidu de sjamaan danste de vlammen in, maar hoewel zijn laarzen van geitenleer en zijn jas van hertenleer met vonken waren bedekt, raakten ze niet eens verschroeid,' zei ze. De sjamaan Nidu was het stamhoofd van onze urireng. Ik sprak hem aan met *Egdi'ama* – oom – omdat hij de oudere broer van mijn vader was. Mijn herinneringen beginnen met hem.

Een oudere zuster van mij was dus met de wind verdwenen, maar ik had nog een oudere zuster: Lena. In een herfst werd Lena ziek. Ze lag met hoge koorts in de shirangju op het hertenvel, at niets en dronk niets, werd even wakker, viel dan weer in slaap, en sloeg wartaal uit. Vader maakte een op vier palen rustend afdakje bij de zuidoostelijke hoek van onze shirangju, slachtte een wit rendier en vroeg de sjamaan Nidu voor de Geesten te dansen om Lena beter te maken.

Egdi'ama was een man, maar omdat hij ook een sjamaan was, was hij verplicht zich als een vrouw te kleden. Als hij voor de Geesten danste maakte hij zijn borstkas breder. Hij was al erg dik en wanneer hij het zware rituele gewaad en de hoofdtooi had aangetrokken en opgezet, had ik het idee dat hij niet eens zou kunnen ronddraaien. Toch deed hij dat heel behendig terwijl hij op de Trommel van de Geesten sloeg.

Hij danste en zong vanaf zonsopkomst tot het verschijnen van de sterren en zocht al die tijd naar de *umai* – de jonge ziel – van Lena. Opeens stortte hij in. Zodra hij op de grond viel, ging Lena rechtop zitten. Ze vroeg moeder om water en zei zelfs dat ze honger had. Toen Nidu weer bij bewustzijn was

gekomen, zei hij tegen mijn moeder dat een grijs kalfje in plaats van Lena naar het duistere rijk was gegaan.

Moeder pakte mijn hand en nam me mee, de shirangju uit. Om de rendierkoeien ertoe te verlokken terug te keren in plaats van zich veel verderop vol te proppen met paddenstoelen, bonden we hun kalveren in het kamp vast. In het licht van de sterren zag ik een van die kalfjes – een dier dat even daarvoor nog heel druk en speels was geweest – bewegingloos op de grond liggen. Ik hield de hand van mijn moeder stevig vast en voelde een griezelige rilling over mijn rug lopen. Die rilling is het allereerste wat ik me herinner. Ik moet toen vier of vijf jaar oud zijn geweest.

* * *

De enige woningen die ik als kind ooit zag waren onze shirangju, die de vorm hebben van een paraplu. We hebben er ook een andere naam voor: Huis der Onsterfelijken. Ze zijn gemakkelijk te bouwen. Je hakt twintig of dertig lariksen om, zaagt de stammen in palen die ongeveer twee keer zo lang zijn als een man, verwijdt de bast, voorziet een uiteinde van een scherpe punt en zet de palen met de scherpe punten omhoog tegen elkaar aan. De palen worden op gelijke afstanden van elkaar in de grond gezet, als talloze dansende benen die samen een grote cirkel vormen, en dan wordt er iets omheen gewikkeld wat mensen kan beschermen tegen de wind en de kou. Vroeger gebruikten we daar berkenbast en dierenhuiden voor, maar later stapten we over op canvas en vilt.

Ik vind het prettig in een shirangju te wonen. Bovenin is een klein gat om de rook van het vuur te laten ontsnappen, en 's nachts kijk ik door die kleine opening naar de sterren. Dan

zie ik er slechts een handvol van, maar ze zijn wel uitzonderlijk fel, als olielampen die door de shirangju omhoog worden gehouden.

Vader ging liever niet naar het onderkomen van de sjamaan Nidu toe, maar ik ging wel heel graag naar hem toe, omdat er Geesten bij hem woonden. De Geesten van onze stam noemen wij *Malu*. Ze zaten in een leren zak en het altaar bevond zich recht tegenover de ingang. Voordat de volwassenen op jacht gingen maakten ze vaak een voetval voor de *Malu*. Dat maakte me heel nieuwsgierig. Ik smeekte Nidu de zak open te maken en me de Geesten te laten zien. Waren Ze van vlees en bloed? Konden Ze spreken? Snurkten Ze midden in de nacht, net als mensen? Wanneer Nidu me zo over de *Malu* hoorde spreken, pakte hij altijd zijn trommelstok en joeg me weg.

De sjamaan Nidu en vader gedroegen zich helemaal niet als broers. Ze spraken zelden met elkaar en gingen nooit samen op jacht. Vader was heel mager, maar Nidu was kort en dik. Vader was een uitstekende jager, maar Nidu keerde vaak met lege handen naar huis terug. Vader was spraakzaam, maar zelfs wanneer Nidu iedereen die tot de urireng behoorde bijeenriep om een ernstige kwestie te bespreken, gebruikte hij weinig en onsamenvangende woorden.

Men zegt dat Nidu in de nacht voordat ik werd geboren droomde dat er een wit rendierkalfje in ons kamp zou arriveren. Dat was een gunstig voorteken, dus was hij heel erg blij toen ik op de wereld was gekomen en dronk hij te veel. Dat was de reden waarom hij regelrecht het vuur in danste.

* * *

Vader vond het prachtig om een grap met moeder uit te halen. In de zomermaanden wees hij vaak naar haar en zei dan waarschuwend: 'Tamara, Ilan probeert je jurk op te eten!' Ilan was onze jachthond. Ilan betekent lichtstraal, en dus vond ik het vooral heerlijk hem te roepen wanneer de hemel donker werd. Als hij naar me toe kwam rennen, dacht ik, zou hij misschien een beetje licht meenemen. Hij was echter net zoals ik: een vormloze schaduw in het donker.

Het sterke verlangen van mijn moeder naar de zomer stoelde niet op een wens om de bloemen in het bos te zien bloeien. Ze wilde gewoon een excuus hebben om een van haar jurken aan te trekken, want ze vond het heerlijk zich op te tutten. Als ze te horen kreeg dat Ilan op haar jurk knauwde sprong ze op en grinnikte mijn vader uitgebreid. Mijn moeder trok graag haar grijze jurk aan, voorzien van een groene ceintuur die aan de voorkant breed en aan de achterkant smal was.

Door haar sterke armen en stevige benen was mijn moeder de meest capabele vrouw van onze urireng. Ze had een breed voorhoofd en ze keek scheel als ze lachte, waardoor ze heel vriendelijk oogde. Andere vrouwen wikkelden altijd een blauwe sjaal om hun hoofd, maar dat deed zij niet. Ze stak haar dikke en gitzwarte haren op in een chignon die op zijn plaats werd gehouden door een spierwitte haarspeld van gepolijst hertenbeen.

'Tamara, kom snel!' riep mijn vader vaak gebiedend, haar roepend zoals hij dat ook met ons deed. Dan liep zij op haar dooie gemakje naar hem toe. Vervolgens trok vader even aan haar revers, gaf haar een klapje op haar achterwerk en zei: 'Het is niets. Ga maar gauw weer!' Dan tuitte mijn moeder haar lippen en hervatte zijgend haar werkzaamheden.

Die werkzaamheden leerden Lena en ik van haar: een huid looien, repen vlees roken, rendieren melken, van berkenbast een mandje of een kano maken, van hertenbont mocassins en handschoenen naaien, van leer een zadel maken en *kbleb* – ongedesemd brood – bakken.

Mijn vader was jaloers wanneer hij ons, als door een bloem betoverde vlinders, om mijn moeder heen zag dartelen. ‘Tamara, je moet me een *utu* geven,’ zei hij vaak. Een zoon. Net als andere Evenken-meisjes waren Lena en ik *unaaji*. Vader noemde Lena zijn grote unaaji, en dus werd ik zijn kleine unaaji.

Diep in de nacht hoorden we vaak het geluid van de wind buiten onze shirangju. In de winter vermengde dat geluid zich met de kreten van wilde dieren en de zomerwind droeg het gekras van uilen en het gekwaak van kikkers met zich mee.

In onze shirangju kon je ook geluiden als die van de wind horen: het gehijg van mijn vader en het gemompel van mijn moeder. Gewoonlijk sprak mijn moeder mijn vader nooit aan bij zijn naam, maar diep in de nacht, wanneer zij hun windgeluiden maakten, riep ze met trillende stem vaak: ‘Linke! Linke!’ Mijn vader leek dan naar adem te snakken, als een vreemd beest dat op het punt stond dood te gaan. Ik dacht dat ze allebei ernstig ziek moesten zijn, maar de volgende morgen werden ze met warme en rode gezichten wakker en gingen ze weer aan het werk. Op een gegeven moment werd de buik van mijn moeder steeds dikker en niet lang daarna werd mijn broer Luni geboren.

Tamara hield van Luni. Ze had hem gemakkelijk in de wieg van berkenbast kunnen laten liggen als ze moest werken, maar nee. Ze nam hem aan haar schouder mee. Dat betekende dat ze haar gepolijste haarspeld niet in haar haren kon steken,